

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงครั้งนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ดำเนินการวิจัยโดยใช้การวิจัยในเชิงปริมาณและคุณภาพ (Quantitative and Qualitative Methodology) แบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ระยะเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยอธิบายความสัมพันธ์เชิงสาเหตุด้วยรูปแบบความสัมพันธ์แบบสมการ โครงสร้างเชิงเส้น (Structural Equation Model) แล้วสร้างแบบจำลองปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง และนำผลการวิจัยที่ได้มาสร้างรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง และนำไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย โดยมีรายละเอียดของการดำเนินการวิจัยดังนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อทดลองใช้ และประเมินผลรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

สรุปผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์การวิจัยในระยะที่ 1 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง และทดสอบสมมติฐานการวิจัยที่ผู้วิจัยตั้งไว้ว่า อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ความสมดุลของรายรับกับรายจ่าย ภาระหนี้สิน ความมั่นใจในตนเอง การได้รับการฝึกอบรม ภาวะผู้นำ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ จำนวน 380 คน พบว่า ตัวแปรที่มีผลต่อการพัฒนารูปแบบพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ที่เป็นตัวแปรพยากรณ์ ที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสารและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง 9 ตัวแปร ได้แก่ 1) อายุ 2) ระดับการศึกษา 3) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

4) ความสมดุลของรายรับกับรายจ่าย 5) ภาระหนี้สิน 6) ความมั่นใจในตนเอง 7) การได้รับการฝึกอบรม 8) ภาวะผู้นำ และ 9) ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เมื่อนำเข้าสมการ โครงสร้างเชิงเส้น โดยใช้โปรแกรม LISREL เพื่อตรวจสอบความตรงของตัวแบบจำลองสมมติฐาน ซึ่งมีค่าสถิติ

เป็นไปตามเกณฑ์ดัชนีความกลมกลืนของตัวแบบ พบว่ามีตัวแปรเพียง 6 ตัวแปร ที่มีความสัมพันธ์

กับการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ได้แก่ 1) อายุ 2) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 3) การได้รับการฝึกอบรม 4) ความสัมพันธ์ใน

ครอบครัว 5) ความมั่นใจในตนเอง และ 6) ภาวะผู้นำ โดยสามารถอธิบายการผันแปรในตัวแปร

ผลลัพธ์ ได้ร้อยละ 79.60 และเพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลตามวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้จัด

สนทนากลุ่ม โดยแบ่งการสนทนากลุ่มเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน

2) กลุ่มเกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการทำอาชีพเกษตรกรรมที่ได้รับการยอมรับและประสบ

ความสำเร็จในการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ร่วมกับนักวิชาการเกษตรและพัฒนาชุมชน

จากการดำเนินกิจกรรมการสนทนากลุ่ม ทั้ง 2 กลุ่ม ได้ข้อค้นพบที่มีลักษณะการพึ่งตนเองที่ร่วมกัน

และสอดคล้องกับปัจจัยที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ดังนี้ 1) อายุของหัวหน้าครัวเรือน

2) จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่สามารถเป็นแรงงาน และสามารถหารายได้ให้กับครอบครัวได้

3) การได้รับการฝึกอบรม ทั้งการฝึกอบรมจากหน่วยงานภายนอกและการเรียนรู้จากจากปราชญ์ใน

ชุมชน ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษพ่อแม่ญาติพี่น้อง และการฝึกฝนด้วยตนเอง 4) ความสัมพันธ์ใน

ครอบครัว ทั้งด้านการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวให้มีกิจกรรมร่วมกัน 5) ความมั่นใจใน

ตนเอง โดยการพัฒนาฝึกฝนด้วยตนเอง ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่นมากยิ่งขึ้น และ

6) ภาวะผู้นำ โดยการสร้างแกนนำการพึ่งตนเอง ทั้งที่เป็นผู้นำชุมชน และหัวหน้าครัวเรือน ให้มี

ความเข้มแข็งและพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

จากวัตถุประสงค์การวิจัยในระยะที่ 2 เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของ

ประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยจากการวิจัยระยะที่ 1 มาสร้าง

รูปแบบพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้วิจัยได้นำผลการ

วิเคราะห์ข้อมูล และข้อเสนอแนะที่ได้จากการถอดข้อความในการศึกษาวิจัยในระยะที่ 1 นำมา

จัดกลุ่ม เพื่อนำมาสร้างเป็นร่างรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

ซึ่งตัวแปรที่มีอิทธิพล ทั้ง 6 ตัวแปรนั้น ผู้วิจัยสามารถนำมาสร้างกิจกรรมการพัฒนาได้ 4 ตัว คือ

1) ความสัมพันธ์ในครอบครัว 2) การได้รับการฝึกอบรม 3) ภาวะผู้นำ และ 4) ความมั่นใจใน

ตนเอง ส่วนอีก 2 ปัจจัย ได้แก่ 1) อายุ และ 2) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน นั้นไม่สามารถจัดกระทำ

เพื่อเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากเป็นคุณลักษณะส่วนตัวของบุคคลและครอบครัว ไม่สามารถพัฒนา

หรือปรับปรุงได้ จึงนำเฉพาะ 4 ปัจจัยที่สามารถจัดกระทำการพัฒนาได้มาสร้างรูปแบบการ

พึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยได้กำหนดทิศทางการพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการทำอาชีพเกษตรกรรมที่ได้รับการยอมรับและประสบความสำเร็จในการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ร่วมกับนักวิชาการ

เกษตรและพัฒนาชุมชน และได้ทำการยกร่างรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ตามทิศทางการพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ได้กิจกรรมตามปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการพึ่งตนเอง ทั้ง 4 ตัวแปร จำนวน 10 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมที่ 1 แบ่งเว็ยก แบ่งงาน สานสัมพันธ์ครอบครัว กิจกรรมที่ 2 คุ่มโสมพาลง กินข้าวนำกัน กิจกรรมที่ 3 การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน กิจกรรมที่ 4 การจัดการพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด กิจกรรมที่ 5 การเลี้ยงสัตว์เพื่อการบริโภคและสร้างรายได้ กิจกรรมที่ 6 การปลูกผักสวนครัว ปลูกเองกินเอง กิจกรรมที่ 7 การเก็บรักษามะลัดพันธุ์และขยายพันธุ์พืช กิจกรรมที่ 8 อาหารท้องถิ่น ตลาดชุมชน กิจกรรมที่ 9 การพัฒนาแกนนำพึ่งตนเอง และกิจกรรมที่ 10 เวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คนพอเพียง พึ่งตนเองได้ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญได้ทำการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาโดยรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.73$, S.D. = 0.17)

จากวัตถุประสงค์การวิจัยในระยะที่ 3 เพื่อทดลองใช้ และประเมินผลรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อผู้วิจัยได้รูปแบบพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ที่ได้ผ่านกระบวนการวิจัย กระบวนการสนทนากลุ่ม และกระบวนการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ ทั้งหมด 10 กิจกรรม ไปทดลองดำเนินการ และกำหนดให้มีการประเมินผลก่อนและหลังการดำเนินงานของกลุ่มทดลอง พบว่า หลังการทดลองใช้รูปแบบพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ผลที่เกิดขึ้น โดยรวมของก่อนและหลังการทดลอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง และประชาชนมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงโดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.62$, S.D.=0.07)

อภิปรายผล

1. ปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง คือ ปัจจัยด้านอายุ ปัจจัยด้านจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ปัจจัยด้านการได้รับการฝึกอบรม ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว ปัจจัยด้านความมั่นใจในตนเอง และปัจจัยด้านภาวะผู้นำ อาจเนื่องมาจากปัจจัยต่างๆ เหล่านี้มีส่วนสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของประชาชนที่จะสามารถพึ่งตนเองได้อย่างจริงจัง ดังนี้ 1) ปัจจัยด้านอายุ เกี่ยวข้องกับการประสบการณ์การเรียนรู้การดำเนินชีวิตของหัวหน้าครัวเรือนที่จะสามารถนำพาครอบครัวไปสู่การพึ่งตนเองได้ 2) ปัจจัยด้านจำนวนสมาชิกในครัวเรือน เกี่ยวข้องกับจำนวนแรงงานคนในครอบครัวที่ช่วยในการประกอบอาชีพและแบ่งเบาภารกิจในครอบครัว หากมีสมาชิกส่วนมากอยู่ในวัยทำงานก็จะทำให้มีจำนวนแรงงานมากช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัวได้ และ 3) ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครอบครัว มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ มีการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ และมีการใช้เวลาด้วยกันของสมาชิกในครอบครัว สอดคล้องกับ ผลการศึกษารูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวที่สามารถพึ่งตนเองได้ ของ วรณีย์ แกมเกตุ และคณะ (2545 : 280-283) จากการเลือกศึกษาเฉพาะครอบครัวในหมู่บ้านที่พึ่งตนเองได้ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ของแต่ละอำเภอหรือจังหวัดที่จะพิจารณาคัดเลือกหรือประกาศเกียรติคุณของหมู่บ้านในเขตจังหวัด/อำเภอ พบว่า บทบาทของหัวหน้าครอบครัวและสมาชิกในครอบครัว มีความสำคัญมากในการเกื้อกูลและนำพาครอบครัวไปในแนวทางที่ถูกต้องหรือพึ่งตนเองได้ ครอบครัวที่พึ่งตนเองได้นั้นเคยประสบการณืภาวะที่ยากลำบากหรือเคยมีปรากฏการณ์ความรุนแรงเชิงโครงสร้างมาก่อน ซึ่งอาจจะเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างหรือลักษณะภูมิประเทศ ซึ่งอาจจะเป็นพื้นที่ชุมชนที่แห้งแล้งกันดาร หรือพื้นที่ที่เสี่ยงต่อการเกิดภัยทางธรรมชาติ อันเป็นเหตุที่ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างศักยภาพของผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่แห่งนั้นกับสภาพชีวิตที่เป็นอยู่จริง การที่จะนำพาครอบครัวต่อผู้จนสามารถพ้นคำปัญหาอุปสรรคมาได้ จึงต้องอาศัยความสามารถในการเรียนรู้ มีความขยัน อดทนเป็นพิเศษ ทั้งยังจะต้องมีความซื่อสัตย์ รู้จักอดออม มีความสามัคคีและรู้จักเสียสละแบ่งปันเพื่อส่วนรวมของหัวหน้าครอบครัวและสมาชิกในครอบครัว ในความขยันอดทนของแต่ละครอบครัวนั้น ส่วนหนึ่งก็แสดงออกในลักษณะของความพยายามในอันที่จะประกอบอาชีพที่ทำอยู่ให้ได้ผลดีที่สุด มีผลผลิตมากและคุณภาพดี หุ่มเทและเอาใจใส่กับอาชีพของตนเองอย่างจริงจัง ในอีกแง่มุมหนึ่งก็ได้แก่ความพยายามที่จะสร้างรายได้ โดยการหาอาชีพเสริมเข้ามาทำในครอบครัว ครอบครัวที่พึ่งตนเองได้ส่วนใหญ่จึงเป็นครอบครัวที่มีอาชีพเสริม ทำให้มีรายได้หลายแหล่งและมีรายได้ตลอดปี แม้ว่ารายได้เฉลี่ยต่อวันบางครอบครัวอาจจะไม่มากนัก แต่ก็ป็นรายได้ที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง

และมีความรู้สึกมั่นคง 4) ปัจจัยด้านความมั่นใจในตนเอง เกี่ยวข้องกับการรู้จักวิเคราะห์ตนเองและ
 ครอบครัวยุ มีทัศนคติในเชิงบวกต่อการพึ่งตนเอง มีการวางแผนเป้าหมายของตนเอง เพื่อเสริมสร้าง
 ภูมิคุ้มกันที่จะสามารถแก้ไขปัญหาได้ในภาวะวิกฤต และ 5) ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ พัฒนาให้เกิด
 ความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำ การพัฒนาตนเองให้สามารถนำพลครอบครัวไปสู่การพึ่งตนเองได้
 สอดคล้องกับ ฎริปัญหา เกิดศรี (2553 : 97) ซึ่งได้ทำการวิจัยเรื่องปัจจัยความสำเร็จในการประยุกต์
 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน ศึกษากรณี ตำบลนิคมกระเสียว อำเภอด่านช้าง จังหวัด
 สุพรรณบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขต
 ปฏิรูปที่ดินตำบลนิคมกระเสียว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรที่มีผล
 ต่อความสำเร็จในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ ความรู้ความ
 เข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ภาวะผู้นำ ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรม การ
 แลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันระหว่างเกษตรกร การประสานงาน ความร่วมมือในการดำเนิน
 กิจกรรม การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันระหว่างเกษตรกร การประสานงาน การสนับสนุนจาก
 หน่วยงานภาครัฐ 6) ปัจจัยด้านการได้รับการฝึกอบรม เกี่ยวข้องกับการพัฒนาให้เกิดความรู้ ทักษะ
 ในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งตนเอง เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
 และสร้างเครือข่ายการพัฒนา โดยเริ่มจากภายในครอบครัว สายเครือญาติ ผู้ระดับชุมชน สอดคล้อง
 กับการศึกษาของ จริยา สุพรรณ (2548 ; อ้างอิงใน มยุรี เสือคำราม และคณะ. 2550 : 44) ที่ได้ศึกษา
 การยอมรับเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรในชุมชนบ้านหลุมมะขาม ตำบล
 หนองไม้แก่น อำเภอสทิงพระ จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า เกษตรกรเริ่มเปลี่ยนรูปแบบการดำเนิน
 ชีวิตและรูปแบบการผลิตไปเป็นตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยจุดเริ่มต้นได้แบบอย่างจาก
 การศึกษาดูงานจากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพตามแนวคิดดังกล่าว
 เกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจตรงกันในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง คือ “การดำเนินชีวิต
 ที่อยู่บนพื้นฐานของความพอเพียงและความพอประมาณ และสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ โดยขึ้นอยู่กับ
 กับความสามารถของแต่ละบุคคล” โดยเกษตรกรจะยึดหลัก 4 ประการ ประกอบด้วย 1) เรียนรู้
 ตัวเอง โดยการทำบันทึกรายจ่าย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ตนเองจากชีวิตในแต่ละวัน รู้จักถึง
 ความจำเป็นและความต้องการในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้
 ตนเองในแง่มุมอื่นๆ ด้วย 2) เรียนรู้ปัญหาของของตนเอง ว่าในปัจจุบันนี้ปัญหาที่ตนเองกำลัง
 ประสบอยู่มีปัญหอะไรบ้างและสาเหตุของปัญหาเกิดจากอะไร 3) เรียนรู้ที่จะจัดการกับทรัพยากร
 ที่ตนเองมีอยู่ ซึ่งทรัพยากรถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณภาพและมีมูลค่า ถ้าเราเรียนรู้และรู้จักจัดการกับ
 ทรัพยากรที่เรามีอยู่มาพัฒนาให้เกิดประโยชน์ ก็จะส่งผลให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ และ
 4) มีกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง กระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญมากในกระบวนการพึ่งตนเอง

ซึ่งมีทั้งการเรียนรู้เกี่ยวกับการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรม รวมทั้งวิทยาการใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเข้ารับการศึกษาอบรม ดูงาน และการเปิดรับข่าวสารต่างๆ หรือจากประสบการณ์ในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต ทำให้มีความรู้และกระบวนการเรียนรู้ของครอบครัวเกิดขึ้น ซึ่งมีทั้งการเรียนรู้ผ่านทาง

ระบบสื่อสารมวลชนประเภทต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เรียนรู้ผ่านสื่อ บุคคล เช่น นักวิชาการ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน เรียนรู้ผ่านทางระบบการศึกษาโดยบุตรหลาน ญาติพี่น้องที่มีความรู้มากกว่าหรือมีประสบการณ์มากกว่าหรือได้รับการฝึกอบรมมาก่อน รวมทั้งเรียนรู้จากประสบการณ์ในการลองผิดลองถูก และมีการสรุปบทเรียนไว้เป็นทุนความรู้สำหรับวันเวลาแห่งอนาคตต่อไป กระบวนการเรียนรู้ถือเป็นหัวใจของการพัฒนาในปัจจุบัน ครอบครัวที่มีความสามารถในการเรียนรู้ มีการถ่ายโอนความรู้ระหว่างสมาชิกและนำการเรียนรู้สู่การปฏิบัติได้ก็จะประสบความสำเร็จได้เร็วและดีกว่า เพราะสามารถจะคิด ประยุกต์หรือดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ดีกว่า และนั่นก็คือเป้าหมายที่สำคัญของการพัฒนานั่นเอง การเรียนรู้และกระบวนการที่จะทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้นี้มีประโยชน์อย่างมากในการกระตุ้นให้ครอบครัวมีการแสวงหา เรียนรู้และเปิดรับเทคโนโลยีอยู่เสมอ และทำให้เกิดเครือข่ายทางวิชาการมากขึ้น โดยผ่านกิจกรรมของกลุ่ม ผ่านโรงเรียนเกษตรกรประจำหมู่บ้าน ผ่านศูนย์การเรียนรู้ในท้องถิ่น โดยมีทั้งบุคคลและคณะบุคคล ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่มาขอศึกษาเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนบางแห่งอาจจะเป็นสถานประกอบการหรือตัวบุคคลที่เป็นแหล่งภูมิปัญญาในท้องถิ่น เช่น ครูอาจารย์ที่อยู่ในหมู่บ้าน เจ้าอาวาสวัด ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน เป็นต้น การศึกษาดูงานเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะทำให้ชาวบ้านได้สังเกต ได้เห็นบริบทที่เป็นจริง รวมทั้งทำให้มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนทัศนะระหว่างกันมากขึ้น และก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งฝ่ายเจ้าของสถานที่ในแง่ของการประชาสัมพันธ์ผลผลิต และผู้ที่เข้าไปศึกษาดูงานในแง่ของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ

ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 3 ตัวแปร ได้แก่ 1) ระดับการศึกษา ที่ผลการศึกษาเป็นเช่นนี้เนื่องมาจากการศึกษา ความรู้และภูมิปัญญาของประชาชน สามารถได้รับจากทั้งอย่างเป็นทางการและไม่ทางการ จากการศึกษาในและนอกระบบ ทั้งนี้รวมถึง ภูมิปัญญาของชาวบ้าน ซึ่งได้แก่ ความรู้ความเข้าใจอันสะสมถ่ายทอดกันมา เป็นขุมความรู้ในการปรับตัวและดิ้นรนต่อสู้ของประชาชนเรื่อยมา ขณะเดียวกันก็เรียนรู้ปรับตัวตามสภาพสังคมในสมัยปัจจุบันด้วย กระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญมากในกระบวนการพึ่งตนเอง ซึ่งมีทั้งการเรียนรู้เกี่ยวกับการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรม รวมทั้งวิทยาการใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้อง

โดยเข้ารับการศึกษอบรม ดูงาน และการเปิดรับข่าวสารต่างๆ หรือจากประสบการณ์ในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต ทำให้มีความรู้และกระบวนการเรียนรู้ของครอบครัวเกิดขึ้น ซึ่งมีทั้งการเรียนรู้ผ่านทางระบบสื่อสารมวลชนประเภทต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เรียนรู้ผ่านสื่อบุคคล เช่น นักวิชาการ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน เรียนรู้ผ่านทางระบบการศึกษาโดยบุตรหลาน ญาติพี่น้องที่มีความรู้มากกว่าหรือมีประสบการณ์มากกว่าหรือได้รับการฝึกอบรมมาก่อน รวมทั้งเรียนรู้จากประสบการณ์ในการลองผิดลองถูก และมีการสรุปทบทวนไว้เป็นทุนความรู้สำหรับวันเวลาแห่งอนาคตต่อไป 2) ความสมดุลของรายรับกับรายจ่าย และ 3) ภาระหนี้สิน ที่ผลการศึกษาเป็นเช่นนี้เนื่องมาจากการศึกษาการออมและสภาพหนี้สินมีความสัมพันธ์กัน การออมคือส่วนที่รายได้มากกว่ารายจ่าย ฉะนั้นการออมจะมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับ ระดับความสามารถในการหารายได้ (จากการผลิตทางการเกษตร จากการผลิตนอกการเกษตร และจากแหล่งอื่นๆ) ระดับของการประหยัดมัธยัสถ์ในการบริโภค และความสมเหตุสมผลในการใช้จ่ายการผลิต ในกรณีที่รายจ่ายมากกว่ารายได้ นอกจากไม่มีเงินออมแล้ว ยังจะนำไปสู่การมีหนี้สิน เพราะรายรับของประชาชนมีจำกัดจากค่าจ้างรายวันเท่านั้น แต่รายจ่ายในชีวิตประจำวันนั้นมาก รวมทั้งมีภาระหนี้สินจากการเกษตรที่ประชาชนประสบปัญหานี้มีเป็นระยะเวลานานและยังสะสมพอกพูนมากขึ้นเรื่อยๆ ประชาชนที่ประสบความสำเร็จในการพึ่งตนเองในระยะแรกต้องประสบปัญหาเรื่องความสมดุลของรายรับรายจ่ายในครัวเรือน และภาระหนี้สินเดิมๆ แต่เมื่อเริ่มที่จะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตปฏิบัติในการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ในระยะเวลาหนึ่งก็จะสามารถแก้ปัญหาความสมดุลของรายรับรายจ่ายในครัวเรือน และลดภาระหนี้สินลงได้เอง

2. การสร้างรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยพบปัจจัยที่สามารถนำมาสร้างเป็นกิจกรรมสำหรับการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนตามทิศทางการพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 4 ปัจจัย ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ในครอบครัว 2) การได้รับการฝึกอบรม 3) ภาวะผู้นำ และ 4) ความมั่นใจในตนเอง ทำให้ได้กิจกรรมตามปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการพึ่งตนเอง จำนวน 10 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมที่ 1 แบ่งเวียก แบ่งงาน ตามสัมพันธ์ครอบครัว กิจกรรมที่ 2 ดุ่ม โยมพาแลง กินข้าวนำกัน กิจกรรมที่ 3 การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน กิจกรรมที่ 4 การจัดการพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด กิจกรรมที่ 5 การเลี้ยงสัตว์เพื่อการบริโภคและสร้างรายได้ กิจกรรมที่ 6 การปลูกผักสวนครัว ปลูกเองกินเอง กิจกรรมที่ 7 การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์และขยายพันธุ์พืช กิจกรรมที่ 8 อาหารท้องถิ่น ตลาดชุมชน กิจกรรมที่ 9 การพัฒนาแกนนำพึ่งตนเอง และกิจกรรมที่ 10 เวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คนพอเพียง พึ่งตนเองได้ ที่ผลการศึกษาเป็นเช่นนี้เนื่องจาก การที่จะพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงได้นั้น ประชาชนต้องมีหลักในการพึ่งตนเอง

ดังนี้ 1) เน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนก่อนเป็นอันดับแรก
 2) เมื่อเหลือจากการบริโภคแล้ว จึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้า 3) มีการลดค่าใช้จ่ายโดยการสร้าง
 สิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำ ปลา ไข่ ไม้ผล พืชผัก 4) มีการรวมกลุ่มของ
 ชาวบ้าน ให้ครอบครัวมาร่วมทำการเกษตรแบบผสมผสาน วัตถุประสงค์ การแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจ
 ค้าขาย และการท่องเที่ยวในระดับชุมชน 5) มีการสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบัน
 ชุมชน และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 6) มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของ
 ชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น และการรักษาขนบธรรมเนียมที่ดั้งเดิม ซึ่งหลักเศรษฐกิจ
 พอเพียงเป็นวิธีในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพนั้นเน้นเพื่อสร้างรายได้
 ส่วนการดำรงชีวิตเน้นเพื่อตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวัน เน้นการลดรายจ่าย โดยยึด
 หลักความพอประมาณคือการใช้ทางสายกลางในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต ช่วยให้สามารถ
 พึ่งตนเองได้ หลักความมีเหตุผลคือการดำเนินชีวิตอย่างซื่อสัตย์ สุจริต มีความเพียร มีความอดทน
 ตลอดจนมีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น หลักภูมิคุ้มกันคือการพึ่งตนเองให้มากที่สุด ถ้าสามารถที่จะ
 พึ่งตนเองได้มากเท่าไร ภูมิคุ้มกันก็จะมีสูงมากขึ้น เช่น การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เองหรือหาได้ง่ายใน
 ท้องถิ่นให้มากที่สุด ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมที่สามารถจัดการได้หรือครอบคลุมได้ มีทุนเป็นของ
 ตนเอง ได้แก่ ทุนมนุษย์คือมีสติปัญญาและความสามารถส่วนบุคคล ซึ่งแต่ละคนนั้นมีแตกต่างกัน
 ทั้งความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ การสร้างรายได้ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เป็นต้น
 ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมคือการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและร่วมมือกัน ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ
 และสิ่งแวดล้อมคือทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น และทุนทางกายภาพที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น เช่น
 เงินทุน เครื่องมือเครื่องใช้ ตลอดจนเทคโนโลยีในการผลิต สอดคล้องกับ วรณีย์ แกมเกตุ และคณะ
 (2545 : 280-283) ที่กล่าวว่า ครอบครัวที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีรูปแบบกิจกรรมหลักที่ใช้ในการ
 พัฒนาสู่การพึ่งตนเองได้ของครอบครัว 5 ประการ ประกอบด้วย 1) การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับ
 สถานการณ์ของตนเอง ครอบครัวที่พึ่งตนเองได้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง
 รู้จักการวิเคราะห์สถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกครอบครัว และรู้จักการวางแผนหรือการ
 ปรับเปลี่ยนการประกอบอาชีพหรือการดำเนินชีวิตให้ดียิ่งขึ้น 2) การสร้างรายได้เพิ่มให้แก่
 ครอบครัว ความพยายามอย่างหนึ่งเพื่อการพึ่งตนเองของครอบครัวก็คือการเพิ่มรายได้ โดยการเพิ่ม
 ผลผลิตหรือประกอบอาชีพเสริม โดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่เดิมและสถานการณ์ที่เป็นโอกาสต่างๆ
 กัน ครอบครัวในชุมชนที่พึ่งตนเองได้นั้น มีรูปแบบ วิธีการในการเพิ่มรายได้ของตนต่างกัน 3) การ
 ลดรายจ่ายของครอบครัว ในขณะที่ค่าครองชีพของทุกครอบครัวมีแนวโน้มสูงขึ้น แต่มีรายได้จำกัด
 ทางออกของแต่ละครอบครัวก็คือการประหยัดและความพยายามลดรายจ่าย ซึ่งอาจจะทำได้โดย
 การลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นออกไป หรือทำให้มีรายจ่ายส่วนนี้น้อยลง ของใช้บางอย่างที่พอจะผลิต

หรือซ่อมแซม ไม้ก็ผลิตหรือซ่อมแซมเอง พยายามนำเอาภูมิปัญญาพื้นบ้านมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ พยายามผลิตอาหารเอง ทั้งข้าว ผักสด เลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคเอง พยายามปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต ลดหรือลดค่าใช้จ่ายส่วนที่ฟุ่มเฟือยลดลง พยายามใช้สิ่งของที่มีอยู่ให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด และพยายามใช้วัสดุภายในกระบวนการผลิตของครอบครัว เป็นต้น 4) การรวมกลุ่ม

ทำกิจกรรมการออมและอาชีพเสริม การออมเป็นการสะสมทุนของแต่ละครอบครัวไว้ใช้ในโอกาสที่จำเป็น ในกรณีที่การออมเกิดขึ้นในหมู่บ้านก็จะก่อให้เกิดความมั่นคงในด้านทุนหมุนเวียนทางการเงินในหมู่บ้านมีโอกาสได้อาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลกันกับสมาชิกอื่นและมีอำนาจต่อรองทางการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตมากขึ้น ครอบครัวที่พึ่งตนเองได้นอกจากจะทำกิจกรรมการออมแล้วยังมีการรวมกลุ่มทำอาชีพเสริมต่างๆ เช่น ทอผ้า ทำเครื่องจักรสาร ค้าขาย เป็นต้น 5) มีกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง กระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญมากในกระบวนการพึ่งตนเอง ซึ่งมีทั้งการเรียนรู้เกี่ยวกับการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรม รวมทั้งวิทยาการใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเข้ารับการศึกษาอบรม คูงาน และการเปิดรับข่าวสารต่างๆ หรือจากประสบการณ์ในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต ทำให้มีความรู้และกระบวนการเรียนรู้ของครอบครัวเกิดขึ้น

3. การใช้รูปแบบการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อผู้วิจัยได้รูปแบบพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ที่ได้ผ่านกระบวนการวิจัยกระบวนการสนทนากลุ่ม และกระบวนการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ ทั้งหมด 10 กิจกรรม ไปทดลองดำเนินการ และกำหนดให้มีการประเมินผลก่อนและหลังการดำเนินงานของกลุ่มทดลองพบว่า หลังการทดลองใช้รูปแบบพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ผลที่เกิดขึ้นโดยรวมของก่อนและหลังการทดลอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง และประชาชนมีความพึงพอใจต่อรูปแบบพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุดที่ผลการศึกษาเป็นเช่นนี้เนื่องจาก การใช้รูปแบบการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง มีความเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ประชาชนได้ศึกษาเรียนรู้แนวทางการพึ่งตนเองจากปราชญ์ชาวบ้าน และผู้ที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตแบบพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และการส่งเสริมให้ประชาชนได้มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว การพัฒนาภาวะผู้นำ และการพัฒนาความมั่นใจในตนเอง ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่สามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง ทำให้หลังการทดลองปัจจัยด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว ด้านการได้รับการฝึกอบรม ด้านภาวะผู้นำ และด้านความมั่นใจในตนเอง มีค่ามากกว่าก่อนทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สอดคล้องกับ Duncan, Dunnagan,

Christopher และ Paul (2001 ; อ้างถึงใน วรวิณี แกมเกตุ. 2545 : 85) ได้ออกแบบ โปรแกรมทางการศึกษาที่ช่วยพัฒนาให้ครอบครัวชนบทในรัฐมอนทานา มีความสามารถในการพึ่งตนเองได้มากขึ้น โปรแกรมดังกล่าวนี้เรียกว่า EDUFAIM (Educating Families to Achieve Independence in Montana) ซึ่งเป็นโปรแกรมที่ถูกออกแบบขึ้นเพื่อช่วยให้ครอบครัวที่มีทรัพยากรจำกัด ได้รับความรู้ ทักษะ และทักษะที่จำเป็นในการจัดการทรัพยากรของครอบครัวให้เกิดประสิทธิภาพและนำไปสู่การมีวิถีชีวิตที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยเนื้อหาของโปรแกรมถูกกำหนดขึ้นและจัดลำดับความสำคัญจากความต้องการจำเป็นของครอบครัวและชุมชน ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับโภชนาการและสุขภาพ การพัฒนาตนเองและครอบครัว การจัดการทรัพยากร (เช่น การจัดการเวลา เงิน และทักษะการบริโภค) การพัฒนาชุมชน และการดูแลบ้านเรือน จากการติดตามประเมินผล โปรแกรมนี้หลักจากได้ดำเนินงานไปแล้วเป็นเวลาประมาณ 3 เดือน พบว่าโปรแกรม EDUFAIM ทำให้ครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ พฤติกรรม รวมถึงการดูแลสุขภาพไปในทางที่ดีที่จะส่งเสริมหรือสนับสนุนให้ครอบครัวมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เพียงพอหรือสามารถพึ่งตนเองได้ Nei และ Binns (2000 ; อ้างถึงใน วรวิณี แกมเกตุ. 2545 : 85) ได้ศึกษาประเมินการเกษตรกรรมที่ใช้ชุมชนเป็นฐานของ 4 ชุมชนที่ริเริ่มขึ้นในกลุ่มชนพื้นเมืองของประเทศแอฟริกาใต้ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของการเกษตรกรรมที่ริเริ่มขึ้นดังกล่าว ในแง่ของการพึ่งตนเองของชุมชน การสร้างงานและการเอาตัวรอดจากความยากจน ขึ้นอยู่กับการเข้าถึงตลาด ทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน การได้รับความช่วยเหลือทางด้านเทคนิค และการฝึกอบรมจากหน่วยงานภายนอก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ควรมีการร่วมกัน พัฒนาประชาชนอย่างต่อเนื่อง เช่น การฝึกอบรมให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพึ่งตนเองของประชาชน

1.2 สนับสนุนแนวทางความร่วมมือจากภาคีความร่วมมือต่างๆ ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ที่จะนำเอารูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนไปขยายผลแก่ประชาชนในหมู่บ้านอื่นๆ

1.3 มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์และความรู้ใหม่จากประชาชนที่ประสบความสำเร็จในการพึ่งตนเองอย่างสม่ำเสมอ

1.4 ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องของประชาชนในหมู่บ้าน โดยให้มีการวิเคราะห์กิจกรรมการดำเนินงานที่ผ่านมา และพัฒนาให้เกิดแกนนำในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการพึ่งตนเองของประชาชนในพื้นที่อื่นๆ

2.2 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนให้เกิดการพึ่งตนเอง

อย่างยั่งยืน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY